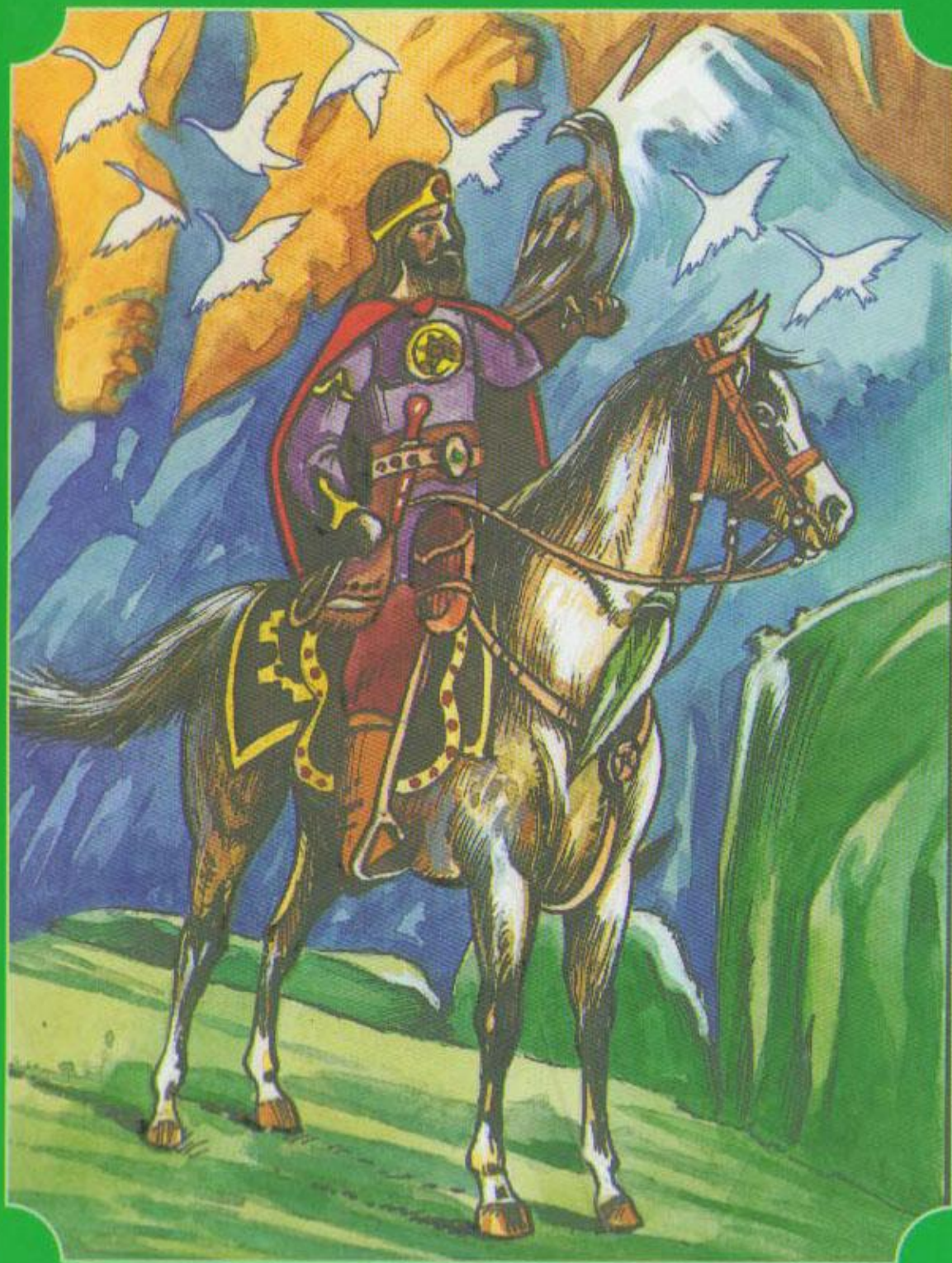
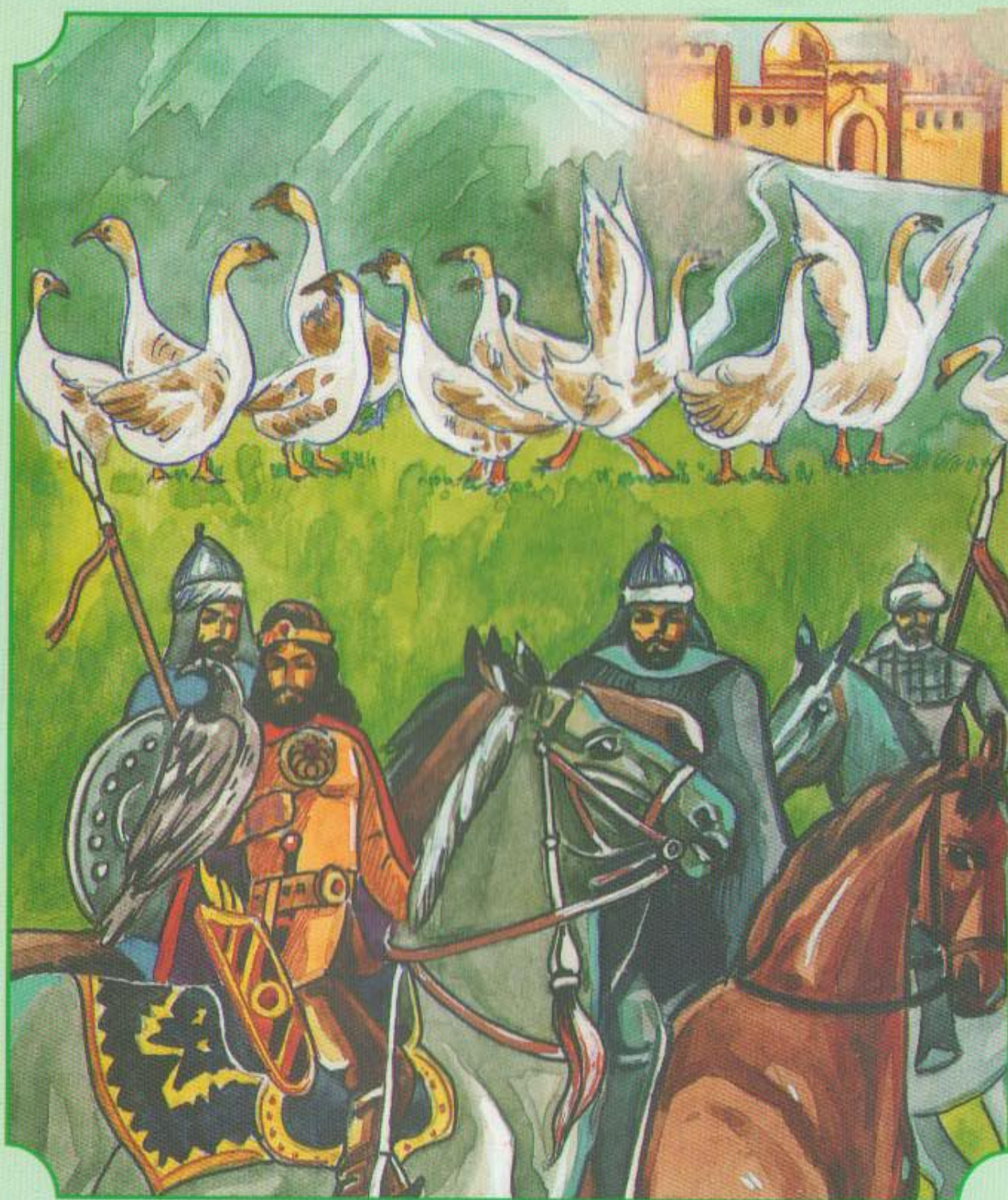

Dədə Qorqud dastanları

URUZUN DASTANI

Kiçik yaşlı uşaqlar və ibtidai sinif şagirdləri üçün

**Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyinin
14 avqust 2001-ci il tarixli, 900 sayılı
əmri ilə təsdiq və tövsiyə edilmişdir**

Bakı-2001

Yoldaşları dedilər:

- Ay Salur Qazan, bu saat nə yatmaq vaxtıdır? Düşmən gəlib hamımızı yuxuda ikən qırar.

Salur Qazan:-Yox, mən yatdım - deyib, atdan düşdü, başını yəhərin yastığına qoydu.

Oğuz zamanında yuxunu "kiçik ölüm" adlandırırdılar. Qazanı da kiçik ölüm tutdu, uyuyub yatdı. Yoldaşları nə qədər çalışdılsa onu oyada bilmədilər. Əlacsız qalıb hamısı atdan yerə endilər. Dayanıb, Qazanın qaravulunu çəkdilər.

Bunlar burada qalsın, sizə kimdən deyək, o qalanın Təkurundan.

Təkurun casusu var idi. Qazangili belə görən kimi, çaparaq gedib xəbər apardı:

- Nə oturmuşsunuz? Bir bölük adam gəldi. İçlərində böyük-ləri yatdı, uyudu,-dedi.

Təkur adam göndərdi:"Kim olduğunu bilin",-dedi. Onlar gedib, öyrəndilər ki, bunlar Oğuz ərənləridir. Təkur dərhal əmr elədi, bir böyük dəstə qoşun bunların üzərinə gəldi.

Qazanın igidləri baxdılar ki, yağı gəlir. Özləri də sayca bunlardan on qat artıqdır.

- Nə edək? Qazanı qoyub gedəkmi? Yox! Bu kişilikdən deyil! Yaxşısı budur ki, Qazanın uğrunda şəhid olaq! - dedilər, - düşməni qarşıladılar, döyüşdülər.

Qazanın uğrunda iyirmi beş nəfər igidin hamısı həlak oldu. Yağılar sonra Qazanın üzərinə düşdülər, uyuduğu yerdə onu tutdular, əlin-ayağın bərk bağladılar. Bir arabaya yüklədilər. Örkən ilə möhkəm sarıdılar, sürdülər. Gedərkən yolda arabasının qıcirtısından Qazan oyandı, gərindi, gərnəşdi, əlinə-ayağına bağlanmış ipləri dartıb qırdı. Arabanın içərisində durub, oturdu. Əlini-əlinə çalıb qah-qah güldü.

Soruşdular:

- Əyə, Qazan, niyə gülürsən?

Dedi:

- Əyə, yağılar, uşaqlığım yadıma düşdü. Bu arabanı beşiyim, sizi isə yumru-yumru dadım-dayəm sandım!

Qazanı gətirdilər, Tumanın qalasında bir quyuya saldılar və ağzına da bir dəyirman daşı qoydular. Yeməyini-içməyini bu daşın ortasındakı dəlikdən verirdilər.

Bir gün Təkurun arvadı öz-özünə dedi:

“Bu Qazanın, bu qədər şöhrətindən danışirlar, görəsən necə adamdır ki, heç bir igid onu məğlub edə bilmir? Yaxşısı budur, gedim bir onu görüm”.

Arvad gəlib zindançıya qapını açdırdı, çağırıb Qazanı səslədi:

- Ey, Qazan bəy, halın necədir? Diriliyin yer altındamı xoşdur, yoxsa yer üstündə yaxşı idi? Bir də orada indi nə yeyib, nə içirsən və nə minirsən?

Qazan dedi:

- Diriliyim, əlbəttə, yer altında daha xoş keçir. Burada ölü-lərinizə verdiyiniz yeməklərin hamısını əllərindən alıb yeyirəm. Özlərinin də yorğalarını minirəm, kahıllarını yedəyimcə çəkirəm!

Təkurun arvadı həyəcanla dedi:

- Dinin üçün, Qazan bəy, yeddi yaşında bir qızcığazım ölmüşdür, kərəm elə ona minmə!

Qazan dedi:

- Başın üçün ölümlərinizin içərisində ondan yorğası yoxdur, elə bütün günü onu minirəm!

Arvad:

- Vay, sənin əlindən nə yer üzərində dirimiz, nə də yer altında ölümüz qurtulmazmış! - dedi,- oradan tez qayıdıb Təkurun yanına gəldi:

- Kərəm elə, o Oğuz bəyini quyudan çıxar! Yoxsa qızcığazımın belini üzəcəkdir. Sən demə, yer altında bu, qızcığazımıza minərmiş! Qalan ölümlərimizi də cəm edib yedəyincə çəkərmiş! Özü də ölümlərimiz üçün verdiyimiz aşı əllərindən alıb yeyərmiş! Onun əlindən nə ölümüz, nə dirimiz qurtarmazmış! Dinin eşqinə, sən onu quyudan çıxar, burax getsin!-dedi.

Təkur öz bəylərini çağırıb topladı və məsləhətləşdi:

- Gəlin, Qazanı çıxarağın, bizi öysün, Oğuzu sındırsın. On-

dan sonra şərt eləsin ki, bizim elimizə yağılığa gəlməz,-dedi.

Bəylər razı oldu. Getdilər Qazanı quyudan çıxarıb, gətirdilər, dedilər:

- And iç ki, bir də biz tərəfə gəlməyəcəksən! Həm də burada bizi öy, Oğuzu sındır, səni buraxaq, çıx get.

Qazan dedi:

- Vallah, billah, doğru yolu görərkən, əyri yoldan gəlmərəm!

Dedilər:

- Vallah, Qazan lap yaxşı and içdi.

- İndi, Qazan bəy, bizi öy!- dedilər.

Qazan dedi:

- Mən yer üzərində adam öymərəm! Bir nəfər gətirin, onu minim, sizi öyüm!

Getdilər bir kişi gətirdilər, bir dənə də yəhər. Qazan kişinin arxasına yəhər saldı, ağzına yüyən vurdu, qulağını kəsdi, sıçradı belinə mindi. Qılçın qılçasına qadayıb elə sıxdı ki, qabırğası qarnına qovuşdu, dedi:

- Əyə, yağılar, indi qopuzumu gətirin, sizi öyüm!
Qazanın qopuzunu gətirdilər. Qazan qopuzunu əlinə aldı,
söyləmiş, görək nə söyləmiş:

On min ər yağı gördümsə oyunum, dedim!
İyirmi min ər yağı gördümsə, yenilmədim.
Otuz min ər yağı gördümsə, ota saydım,
Qırx min ər yağı gördümsə, qıya baxdım.
Əlli min ər yağı gördümsə, əl vermədim.
Altmış min ər yağı gördümsə, ayıtışmadım,
Yetmiş min ər yağı gördümsə, yönənəşmədim,
Səksən min ər yağı gördümsə, səksənəmədim.
Doxsan min ər yağı gördümsə, donatmadım.
Yüz min ər yağı gördümsə, yüz tutmadım.
Üzü dönməz, qılincımı ələ aldım,
Nərə çəkdim, sağa, sola qılinc çaldım,
Yağılığa gələnlərin başın top kimi saldı,
Onda dəxi ərəm, bəyəm-deyə, mən öyünmədim.
Öyünən kimsələrdən xoşlanmadım, ər demədim.
Əlinə girmiş ikən, əyə, zalım, öldür mən!
Bitir mən!
Qılincini saymaram mən!
Öz əslimi, öz kökümü, axmaq yağı, söymərəm mən!
Oğuz orda dura-dura sizi heç vaxt öymərəm mən!
Yüksək-yüksək qara dağdan daş yumalansa
Ayağımı qarşı verən Qazan ər idim!
Yerdən qızmar şişlər qalxıb çıxsaydı əgər,
Dizim pərçin edib, qıran Qazan ər idim.
Qaba-qaba pəhləvanlar vuruşsaydılar,
Qamçı ilə ayıraraq, vuran Qazan ər idim.
Uca dağın başın duman, çovğun, qar alsa,
Qardan atın qulaqları görünməz olsa,
Qeyriləri bələdçisiz yolun yanılsa,
Bələdçisiz yol başaran Qazan ər idim!
Yeddi başlı əjdahaya bir yol vardım mən,
Heybətindən bu sol gözüm yaşardı birdən

Dedim gözü, namərd gözü, müxənnət gözü!
Bir ilanda nə var, qorxdun sən, əlbət, gözü!
Qılınc çaldım!

Canın aldım!

Onda dəxi ərəm, bəyəm, deyərək öyünmədim.
Öyünən kimsələrdən xoşlanmadım, ər demədim!
Əlinə girmiş ikən, əyə, zalım, öldür məni!
Bitir məni!

Qılıncını saymaram mən!

Öz əslimi, öz kökümü, söymərəm mən!

Oğuz orda dura-dura sizi heç vaxt öymərəm mən!

Ağ qayanın qaplanının erkəyində bir köküm var.

Ortac qırda sizin keyik gəzdirməyə!

Ağ sazın aslanının erkəyində bir köküm var,

Qızıl ala atlarınız bezdirməyə!

Əzvay qurdun əniyinin erkəyində bir köküm var,

Ala ördək, qara qazın süzdürməyə!

Qalın Oğuz ellərində bir oğlum var, adı Uruz,

Qardaşım var - Qaragünə.

Nəslimizin sonu arta, üzülməyə!

Əlinə girmiş ikən, əyə, yağ, öldür məni!

Bitir məni!

Qılıncını saymaram mən!

Oğuz orda dura-dura sizi heç vaxt öymərəm mən!

Öldürməsən, sağlıq olsun öldürərəm, bil mən səni!

Əlinə girmiş ikən, əyə, zalım, öldür məni!

Qara təkür gördü ki, Salur Qazan öymək nədir, bunlara meydan oxuyur, dedi:

- Bu bizi öymədi, gəlin bunu öldürək!

Yığışıb məsləhətləşdilər:

- Bunun oğlu var, qardaşı var, öldürmək olmaz,-dedilər, Gətirdilər donuz damına həbsə saldılar.

At ayağı külək, ozan dili çevik olar. Oğuzda Qazanın ölüsüdürisi xəbərini kimsə bilmədi.

Aradan neçə illər keçdi. Qazanın oğlu Uruz, o gedəndə lap

balaca uşaq idi. Böyüdü igid bir oğlan oldu. Bir gün ata minib divana gələrkən, bir kişi onu saxlayıb, hallaşdı, dedi:

- Bala, sən Xan Qazanın oğlu deyilsən?

Uruz acıqlandı, dedi:

- Əyə, axmaq! Mənim atam Bayandır xan deyilmidir?

Dedi:

- Yox, o ananın atasıdır. Sənin babandır.

Uruz soruşdu:

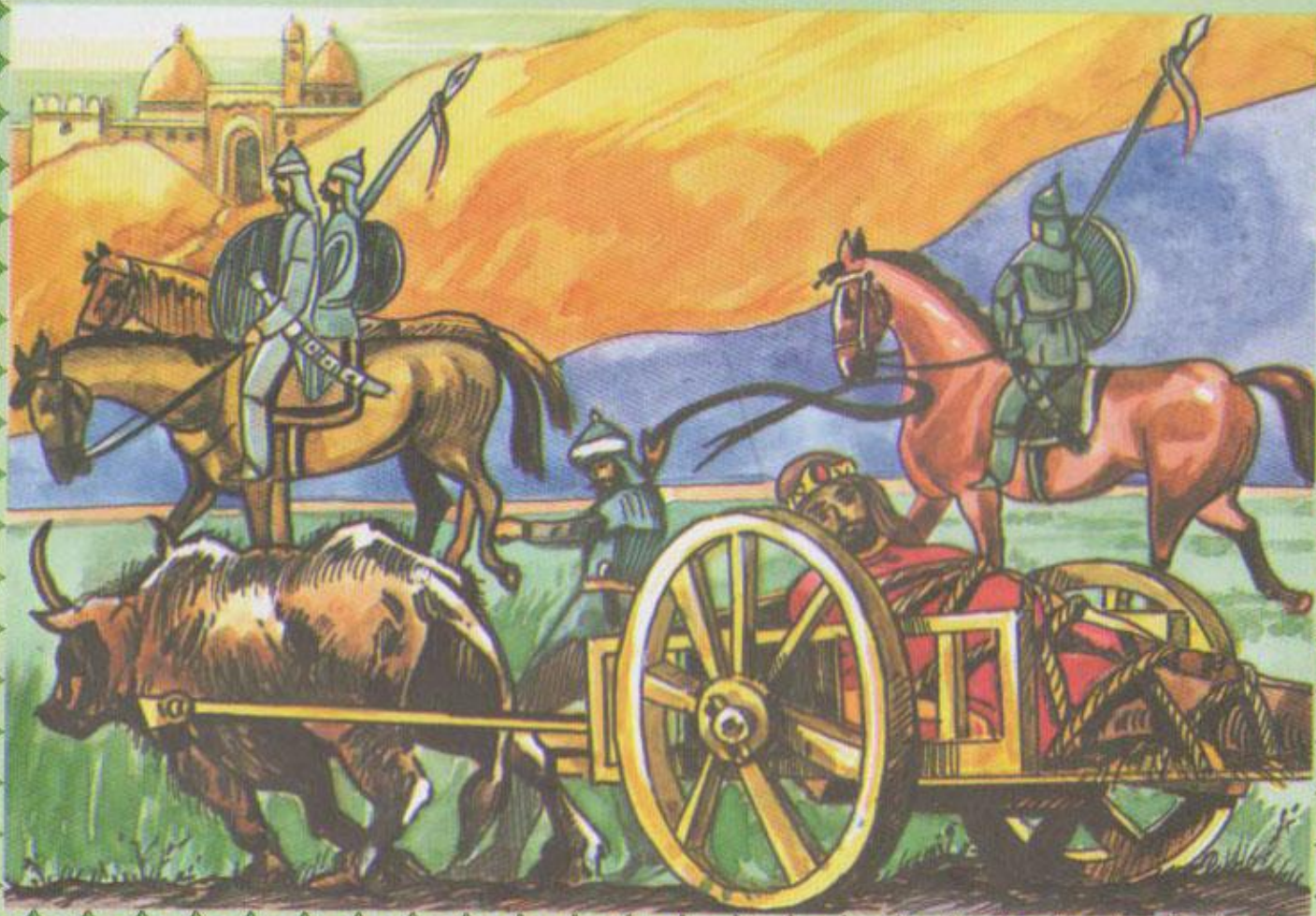
- Əyə, bəs mənim atam ölümüdür, yoxsa dirimidir?

Dedi:

- Sənin atan sağdır. Tumanın qalasında zindandadır.

Bunu eşidən kimi oğlan ağladı, kədərləndi. Atının boynuna vurub, geri, evlərinə döndü, anasının yanına gəldi. Burada anasına söyləmiş, görək nə söyləmiş:

Əyə, ana, bir qulaq as, məni dinlə,
Söz gizləmə, açıq danış, düzgün söylə,
Mənim atam Bayandır xan deyil məgər?
Mən, Xan Qazan oğluyammış, söyləyirlər.

Bunu mənə neyçin əvvəl sən demədin?
Saxlamısan indiyədək belə gizlin?
“Ana haqqı - tanrı haqqı” deməsə el,
Qara polad qılıncımı çəkərdim bil,
Bədəninədən ayırdım o başını,
Yer üzünə tökdürərdim göz yaşını.

Anası dedi:

Oğul, atan sağdır. Düşmən qalasında əsirdir, zindandadır. Özüm indiyə qədər sənə deməzdim. Qorxurdum ki, eşidən kimi özünü vurasan düşmən içinə, həlak olasan. Onun üçün deməzdim. Amma indi, vaxtdır. Eşitmisən, eybi yox! Əminə adam göndər gəlsin, məsləhətləşək görək nə deyir.

Adam göndərdilər, oğlanın əmisi Qaragünə gəldi.

Uruz dedi:

Mən atam əsir olan qalaya gedirəm!

Məsləhətləşib, danışdılar, bütün qəhrəmanlara xəbər verildi:

- Qazan oğlu Uruz atasının dalınca gedir, hamı silah ilə - yarağı ilə gəlsin! - dedilər.

Qoşun toplaşdı, cəm oldu.

Alp Uruz çadırları açdırdı, cəbbəxanasını yüklətdi. Əmisi Qaragünə çəri başı¹ oldu, borular çalındı, qoşun yola düşdü.

Yolda düşmənin möhkəm bir qalası var idi. Bura çatanda hamısı atdan enib, tacir paltarı geyindilər. Bazirgan sifətində qatır-dəvələrini çəkib qala qapısına gəldilər.

Qapıçılar baxdılar gördülər ki, bu gələnlər heç tacirə bənzəmirlər. Bürcə çıxıb, oradan:

- Kimlərsiniz? - dedilər.

- Bazirganlarıq, dedilər.

- Yalan söyləyirsiniz deyib qapıçılar bürcdən bunları daşa basmağa başladılar.

Uruz atdan endi:

- Məni sevən atdan ensin! Bu qapıya hərə bir gürz vursun! - dedi. On altı igid atdan endilər. Qalxan yapındılar. Gürzlərini çiyinlərinə aldılar. Qapıya gəldilər. Hərəsi bir gürz vurub, qa-

¹ çəri başı - qoşun başçısı, qoşunun önündə gedən deməkdir.

pını qırdılar, içəri girdilər, təslim olmayanları qırıb qalanı aldılar.

Qaladan qaçanlar gedib, Təkura xəbər apardılar.

- Nə oturmusunuz? Üzərimizə yağ gəldi, başınızın çarəsini qılın,-dedilər.

Təkur adamlarını yığib məsləhət etdi:

- Bunlarla necə edək? - dedi:

Dedilər:

- Bunlarınkı odur ki, Salur Qazanı zindandan çıxarıb onlara qarşı göndərək.

Bu məsləhəti bəyəndilər. Getdilər Qazanı çıxarıb Təkurun önünə gətirdilər.

Təkur dedi:

- Qazan bəy! Üzərimizə yağ gəldi. Bu yağının qabağını alıb xatasını bizdən uzaq etsən, səni buraxarıq çıxıb öz elinə gedərsən, həm də gərək söz verəsən ki, bizə tabe olub, xərək verəsən! Bir də and içəsən ki, bizim elə yağılığa gəlməyəcəksən.

Qazan:

- Vallah, billah, doğru yol görərkən, əyri yoldan gəlmərəm,-dedi.

Onlar:-Qazan yaxşı and içdi,-deyib sevindilər.

Təkur qoşunu yığib meydana gəldi. Çadır tikdirdi. Hamısı Qazanın dövrəsinə toplaşdılar. Geyim gətirib geyindirdilər. Qılınç-qalxanla, süngü, çomaq və sair cəng alətilə silahlandırıdılar.

Elə bu dəmdə Oğuz qəhrəmanları da alay-alay gəldilər. Gumbur-gumbur təbillər vuruldu, borular çalındı, nağaralar döyüldü. Qazan gördü ki, qoşunun önüncə bir ağ-boz atlı, ağ bayraqlı dəmir donlu igid, lap qabaqca gəldi, düşdü, çadırını tikdirdi. Onun ardınca qardaşı Qaragünə gəldi, alay bağladı durdu.

İki qoşun üz-üzə dayandı.

Buradaca Qazan atını meydana sürdü, kimdir hərif?- dedi, gəlsin!

Böz atlı Beyrək atını oynatdı meydana gəldi.

- Hərif?-mən! Gəl dünyanı sənə dar edim,-dedi.

Qazan burada söyləmiş, görək nə söyləmiş:

Durub özün öyən igid, nə igidsən?

Dəmir donun geyən igid, nə igidsən?

Söylə kimsən, kim oğlusan, nədir adın?

Gəl göstərim indi sənə hərbin dadın!

Beyrək boz ayrığını şaxə qaldırıb oynatdı, dedi:

Bayburd qalasından pırlayıb qaçan,

Boz atın belində quş kimi uçan,

Baybura bəy oğlu Bamsı Beyrəyəm,

Sən hardan biləsən mən kiməm, nəyəm?!

Gəl bəri, gəl bəri! Vuruşaq, yağı,

Gəl sənə öyrədim mən vuruşmağı!

Qazan burada yenə söyləyib soruşdu:

İgid, söylə görüm o yar-yaraqlı,

Qoşunun önündə o ağ bayraqlı,

Gəlib çadırını qabaqca tikən,

Ağ-boz ata minib o növbət çəkən
Cavan igid kimdir, kimin oğludur?
Başın üçün səndən diləyim budur!

Beyrək dedi:

- Əyə, yağı, kimin oğlu olacaq? Böyüyümüz, alpımız Salur Qazanın oğludur.

Qazan ürəyində öz-özünə dedi:

- Çox şükürlər! Mənim oğlancığım böyüyüb belə igid olmuş?!
Beyrək:

Əyə, yağı öz-özünə nə danışırısan? Onu – bunu məndən niyə sorursan?-dedi, Qazanın üzərinə at saldı, altı pərli gürzü ilə onu çaldı.

Qazan özünü bildirmədi, tanışlıq vermədi, qıvradı Beyrəyin biləyindən tutdu, gürzünü, çomağını əlindən aldı. Ənsəsinə bir çomaq vurdu. Beyrək atının boynunu qucaqladı, qayıdıb geri döndü.

Qazan daldan çağıraraq dedi:

- Ey, Beyrək, get, başçınıza de gəlsin!

Bunu gördü, Elin qoca oğlu Dönəbilməz Döləkuran meydana gəldi.

Qazan burada söylədi, görək nə söylədi:

Meydanı fırlanıb, qılinc oynadan,
Qoç bədöy atının yalına yatan,
İgid, kimsən? Söylə mənə adını,
Gəl göstərim sənə hərbin dadını!

Döləkuran dedi:

- Əyə, yağı, mənim adımı bilmirsənmi? Öz adına xorlayan, eldən çıxan, əlli yeddi qalanın kilidini alan Elin qoca oğlu Dönəbilməz Döləkuran mənə deyərlər.

Bunu deyib süngüsünü əlinə aldı, at saldı, Qazanın üzərinə cumdu. Süngü ilə sanmaq istədi, sanca bilmədi, süngü yana keçdi. Qazan atını tərtdi, onun süngüsünü əlindən aldı, tərtesi-nə vurdu, para-para oldu, dedi:

- Əyə, axmaq oğlu, get de böyüyün gəlsin!

Döləkuran da qayıdıb, geri döndü. Qazan yenə ər dilədi, müqabil istədi.

Bu dəfə Dözən oğlu Alp Rüstəm atını tərpəlib, meydana gəldi.

Qazan burada yenə söylədi:

At çapıb meydana sürərək gələn,
Bu zərbi-dəstimi görərək gələn,
İgid kimsən? Söylə, de nədir adın?
Niyə gördüyündən ibrət almadın?!

Alp Rüstəm:

Qalxıban yerindən duraraq gələn
İki balasını birgə öldürən,
Zəlil gəzib özü, min əzab görən
Məşhur Dözən oğlu Alp Rüstəməm mən.
Bunları sorursan nə üçün məndən?-

- deyib Qazanın üzərinə at saldı. Qazanı vurmaq istədi, vura bilmədi. Qazan buna da bir zərbə vurdu, gicəllənə-gicəllənə geri döndü.

Qazan:

- Əyə, axmaq, get böyüyünə de gəlsin!-dedi.

Uruzun atının cilovunu əmisi Qaragünə tutmuşdu. Meydan-da bu halı görüb, igidin hirsini başına vurdu, atının cilovunu əminsinin əlindən aldı, ata bir qamçı dartıb, Qazanın üzərinə at saldı. Sürətini saxlaya bilməyib, ona elə bir qılınc endirdi ki, geyimini kəsdi, dörd barmaq dərinliyində keçib Qazanın çiynini doğradı. Qanı şorladı, qoynuna doldu. Uruz bir də döndü ki, çalsın, Qazan burada söylədi, görək oğluna nə söylədi:

Qara dağımın yüksəyi, gözlərimin işığı,
Qollarımın qüvvəti, evimin yaraşığı,
Alpım, aslanım Uruz!
Ağ saqqallı atanam,
Oğlum, Salur Qazanam!

Uruzun şəfqət damarları qaynadı, qara qıyma gözləri qan yaşla doldu. Atdan yerə endi. Atasının əlini öpdü. Qazan da atından yerə düşdü, oğlunun boynunu qucaqladı öpdü.

Oğuz qəhrəmanları Qazan ilə oğlunun yanına gəldilər. At saldılar, çevrəyə aldılar. Hamısı atdan yerə enib Qazanın əlini öpdülər. Yürüş edib yağı qoşunu üzərinə hücum çəkdilər. Qılnc çaldılar. Dərələrdə, təpələrdə düşməyə həmlə edib, məğlub etdilər, qalanı aldılar. Öləni öldü, qaçan qaçdı. Qaçanı qovmadılar, "aman" deyəni öldürmədilər.

Uruz qanlı düşmən zindanından atasını azad edib geri döndü. Qalın Oğuz elinə gəlib çatdılar. Ağca üzlü, boyu uzun Burla xatuna muştuluqçu getdi:

- Oğlun Uruz atasını xilas edib birlikdə gəldilər, - dedilər.

Burla Xatunla qaza bənzər qızı-gəlini, eli-günü Qazana qarşı gəldilər, əlini öpdülər, ayağına düşdülər.

Qazan gözəl göy çəməndə çadırlar, alaçıqlar qurdurdu. Yeddi gün-yeddi gecə toy-düğün etdilər. Yeyib içib şadlandılar.

Dədə Qorqud məclisə gəldi. Qopuz çaldı, bu oğuznaməni düzdü-qoşdu: Qazan oğlu Uruzun dastanı olsun, - dedi, - qəhrəmanların keçmişdə başına nələr gəldiyindən danışdı, belə söylədi:

Hanı dediyim bəy ərənlər,
Dünyaya "mənim"-deyənlər?
Yer gizlədi, əcəl aldı,
Fani dünya yenə qaldı.
Gəlimli-gedimli dünya!
Son ucu ölümlü dünya!

Sonra, Dədə Qorqud məclisdəkilərə üz tutaraq alqışlar söylədi, xeyir-dua verdi, dedi:

Sizi heç vaxt nəmərdə möhtac olmayasınız!

Dünyada var ümidiniz üzülməsin!

Arxanız, dayağınız qırılmasın!

Qaba ağacınız kəsilməsin!

İtkin gedən qərib igidlər sağ-salamat geri
dönsün!

Oğuldan-qızdan yarıyıb, toy-düyün görəsiniz!

Sülh ilə, dinclik ilə günləriniz xoş,

həyatınız şən keçsin!

Dədə Qorqud dastanları

Uruzun dastanı

Uşaqlar üçün işləyəni: Şamil Cəmişid

Məsləhətçi: f.e.d., professor Y. Seyidov

Yenidən işlənmiş nəşrin redaktoru: Z. Cəfərov

Bədii redaktoru: D.İsmayılov

Texniki redaktoru: V. Seyidova

Korrektoru: N. Cəfərova

Rəssamı: Mais Əliyev

Kompüter dizaynı: C. Əzizov

Buraxılışa və yayıma məsul: A.İbrahimov

Yığılmağa verilmiş: 10.11.2001. Çapa imzalanmış: 16.11.2001.

Kağız formatı: 60x84 ¹/₁₆. Şerti ç/v 1. Sifariş № 617. Tirajı 5000 ədəd

“Günün səsi” ictimai-siyasi qəzeti redaksiyasının kompüter
mərkəzində yığılıb səhifələnmiş,

“CBS Polygraphic Production” firmasının mətbəəsində çap olunmuşdur.

“Günün səsi” ictimai-siyasi qəzeti redaksiyasının

telefonları: 39-35-58, mob. 8(50) 320-67-38